

ԶԱՅՆ

ՀԱՄԱՍՏԱՆ

«ՀԱՄԱՍՏԱՆ» ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄՍԱՋ-ԵՐԱԾ

Անվարդ

«Արի տուն» նախարարության
24-ին, երկու շաբաթով Արխա-
գիայից, Սաքեմիկ Դավթյանի գիլսավորու-
թյանը, Հայաստան էին եկել մի խումբ հայ
դպրոցականներ: Սաքեմիկը բիրառածար
համաձայնվեց «Զայն համշենականի»
վերջին համարներից 200 օրինակ տանել
Արխագիայի 31 հայկական դպրոցների
համար: Ստորև ներկայացնում են մեր
զրոյցը:

- Սաքեմիկ, որքան գիտեմ երկրորդ
անգամ եք խումբ բերում:

- Այո՛, առաջին անգամ անցյալ տարի
էր, ինձ հետ կային 16 դպրոցականներ,
բոլորն էլ մեր զյուղից Արխագիայի Գու-
րիկիչի շրջանի Բազապոշտա գյուղի հայ-
կական միջնակարգ դպրոցից: Վյժմ զյուղը
կոչվում է Ցանքեկուարա: Ուրեմն Ցանքե-
կուարայի դպրոցի 9, 10, 11-րդ դասարան-
ների աշակերտներն էին:

- Խնդրում եմ մեր ընթերցողների հա-
մար ավելի մանրամասն պատմե՞ք «Արի
տուն» ծրագրի մասին:

- «Արի տուն» ծրագիրն ունի 3 փուլ,
ամեն փուլում տարբեր վայրերի, այս թեա-
զում՝ Արխագիայի հայերին տրվում են
որոշակի քանակի տեղեր: Մեր դպրոցից
16 աշակերտներ էին, 6-7 դպրոցականներ
էլ իրենց դեկապարի հետ եկել էին Գագ-
րայից: Երրորդ խումբը Սուխումի հայկա-
կան դպրոցից էր: Որքան գիտեմ, այս տար-
ի արխազահայությանը 40 տեղ է հաս-
կացվել:

- Եթե արխազահայությանը հաշվենք
42 հազար, ուրեմն մոտավորապես հա-
զար հային մեկ տեղ է հասնում, էլի յակ է,
առաջ այդ էլ չկար: Իսկ այս տարի քանի՞
երեխա կա Ձեր խմբում:

- Այս տարի 23 դպրոցական կա:

- Կրկին բրոդը Ձեր զյուղից են:

- Մեկ հոգի Գագրայից է, մեկ աղջկի էլ
Սոչիից, նյուსները մեր զյուղի դպրոցից
են:

- Քանի որ առաջին անգամ ենք
տպագրում «Արի տուն» ծրագրի մասին,
ուստի մեր ընթերցողներին կիետաքրքի՝
ճանապարհածախսը երեխաների ծնող-
ներին են հոգում:

- Այո՛, Արխագիայից Երևան ճանա-
պարհածախսը ծնողներն են հոգում:

- Ի՞նչ արժի Սոչի-Երևան չվերը և հե-
տադարձը:

- Գնալ-գալը 9.500 ռուբ. ուղարկի է, մո-
տավորապես 310-315 դոլար:

- Փաստորեն Հայաստանը տեսնելու,
ավելի մոտիկից ծանրությանը համար
միայն երեխայի և ծնողի ցանկությունը քի-
չէ, պետք է նաև նյութական միջոցներ ունե-
նան, իսկ եթե մի տարի երկու երեխա զա,
քոյր-երգայի և այլն, ապա դա, Արխագի-
այի համար փորձ գումար չէ:

- Այո՛, բայց քանի որ ծրագրի մասին
նախօրոք ենք տեղեկացնում, ուստի շատ
ընտանիքներ ամբողջ տարվա ընթաց-
քում գումար են տնտեսում, որ երեխանե-
րու երկու շաբաթով Հայաստան գան:

- Իսկ այստեղի ծախսե՞րը:

- Այստեղ ամեն ինչ անվճար է, երեխան-
երը ապրում են կամավոր իդրոբնկանե-
րի ընտանիքներում, բնականաբար այն-
տեղ սնվում են, իսկ ցերեկային ժամերին,
երբ էրսկուրսիաների ենք գնում, Սփյուռ-

Սաքեմիկ Դավթյան

քի նախարարությունը բոլորիս սննդի փա-
րենքներ է բաժանում, կամ տանում է ձաշ-
արան:

- Ի՞նչ էրսկուրսիաների եք գնացել:

- Անցած տարի եղել ենք Երևանի
պատմության թանգարանում, Գառնիում,
Գեղարդում, Նորավանքում, Օշականում,
Զվարդուցում, Էջմիածնում, այլ տեղե-
րում: Երեխաները Հայաստանի մասին
կիմնավոր գիտելիքներ են ստանում,

րունակում են Հայաստանի բուհերում: Այս
տարվա երեխաների մեջ էլ կան, որ ծանր-
թանալով Երևանին, ուզում են գան այս-
տեղ շարունակեն կրթությունը, մեկն էլ ին
Ոհնա:

- Ձեր աղջի՞ն է:

- Այո՛, մենք մտածում ենք, որ կզնա
Մոսկվա բուհ ընդունվելու, բայց նա դրո-
ւեց գալ Հայաստան, նա այժմ ստվորում է
մեր՝ Փշապի դպրոցի 11-րդ դասարանում:

հակամայի է, որ 14 օրում ամբողջ երկի-
րը չեն տեսնի, բայց շատ բաներ կիմա-
նան: Այս տարի էլ արդեն մի շարք տեղե-
րում ենք եղել, չորս օր էլ մնացել ենք
Սլավյանանդրում:

- Երեխաներից շատերը հաստատ
առաջին անգամ էին Հայաստանում, ի՞նչ
տպավորություններ ստացան:

- Այո՛, առաջին անգամ էին, բոլորը
շատ հիացած էին, և հպարտությամբ կա-
րող են ասել, որ անցյալ տարվա երեխան-
երից մի քանիսը եկել են և ուսումը շա-

- Սաքեմիկ, որպեսզի մեր ընթերցողների համար պարզ լինի, խնդրում եմ բա-
ցաստիք, ծեր զյուղը քանի՞ անուն ունի:

- Ուրեմն առաջ կոչվել է Բազապոշ-
տա, Բազամաշտա, Փշապի, իհմա էլ կոչ-
վում է Ցանքեկուարա: Բայց զյուղացինե-
րը չորս անունն էլ օգտագործում են:

- Մի քիչ պատմիր զյուղի անցյալից,
«Հայկական սովետական հանրագիտա-
րանի» 12-րդ հաստորում, որը տպագրվել
է 1986 թ., գոված է, որ Փշապի զյուղում
ապրում են հայեր, վրացիներ, աբխազ-

ներ, ունի 8-ամյա դպրոց, որ հայերը եկել
են 1930-ին, շրջակա գյուղերից:

- Ետաքրքիր է, բայց մեր զյուղը զուտ
հայարանակ է, ուրիշ ազգեր չկան: Թե երբ է
հիմնադրվել գյուղը, չեմ կարող ասել, բայց
մեր դպրոցից մոտ է գտնվում զյուղի գերեզ-
մանոցը, որում կան գերեզմաններ 1895
թվականից: Նախկինում եղել է նաև եկե-
ղեցի: Այս զյուղում հաստատված մեր
տոհմի առաջին անդամն՝ Կատար մամբ,
մահացել է 1895 թվականին և թաղված է
այդ գերեզմանոցում:

- Փաստորեն զյուղն ավելի շուտ է
հիմնվել, կամ Կատար մամբ մահացել է
հենց առաջին տարում:

- Ես չգիտեմ, բայց ասեմ, որ մեր զյուղի
միջնակարգ դպրոցը և հիմն պատմությունն
ունի, ին տատիկը՝ Ենա Սարգսիր Սիսչ-
յանը 1938 թվականից դպրոցում, սկզբուն
տարրական դասարանների, այնուհետևն
կենարանության և քիմիայի ուսուցիչ էր,
իսկ պապիկը՝ Անդրանիկ Պողոսի Ղավ-
թյանը՝ պատմության և աշխարհագոր-
թյանը, բայց ցավիք, 1939 թ. պապիկին
տանում են բանակ ու անհայտ կորչում է:
Տատիկս Կատար քաղաքից էր, մինչև իհմա
էլ ունենք Կատար նրանց տան, ընտանի-
քի լուսանկարները:

- Եթե բերած լինեիք, սիրով կոտպա-
րեինք: Իսկ պապիկներս է Տրավազոնից

են, բայց ո՞ր զյուղից, չգիտեմ: Գիտեմ, երբ Կատար մամբ, որ եկել է Տրավազոնից, 3
երեխայի հետ է եղել, նա պապիկին մայրն
էր: Մեր հարսը՝ հորեղբորս տղայի կիմն՝
Անահիտ Կոնդակյանը, շատ շնորհով է,
կենարան է, 1992 թ. Մոսկվա են տեղա-
փոխվել, նա մեր մեծերից հարցնելով
կազմն էր Ղավեյանների տոհմածարա-
ծ կարծեմ 1895-ից մինչև 1992 թվականը:

- Մեր թերությունը ունենք «Տոհմածար»
բաժին, մի քանի անգամ նյութեր տպա-
րել ենք, պիտի խնդրենք, որ Անահիտի հետ
խոսեր և նա այդ տոհմածարի մասին մեր
թերի համար մի հոդված պատրաստի:

- Ես նրան կասեմ, ակնսու նա գնաց
Մոսկվա, 1992 թ. Վրաց-արխազական հա-
կամարտության օրերին շատերը արտա-
գարեցին: Եթե 1990-92թ. մեր դպրոցն
ունենք 450-500 աշակերտ, իհմա ունենք 157 աշակերտ:

- Մի քիչ բոլոր զաղթեցին, թե՞ զյուղում
ռուսական դպրոց է բացվել և երեխաների
մի մասը ռուսական է գնում:

- Ոչ, զյուղում մեկ դպրոց կա, մեր հայ-
կական դպրոցը, 1992 թ. Ես այդ դպրոցն
են ավարտել, բայց հիմա շատերն իհմանց
երեխաներին տանում են Ագրուեռա ավա-
նի ռուսական դպրոց: Մեր Փշապի զյուղը
Սուխումից մոտավորապես 20 կմ է հեռու,
ուրեմն Սուխումի ուղղությամբ որ գնանք,
Ազունեան մեր զյուղից 5 կմ է հեռու, ուր-
սական գիտական-փորձարարական ավա-
նական դպրոցը: Մեր դպրոցը վայրուց զնացին,
արխազաները տները գնեցին, այդ ավանի
ռուսական դպ

Սկիզբ՝ 1-ին էջում:

- Քամի որ դպրոցականներին Դուք եք բերել Հայաստան, ուրեմն կապված եք դպրոցի հետ, պատմեք այդ մասին:

- Դե, ինչպես ասացի, աղջկու սովորում է 11-րդ դասարանում, երկար տարիներ մայրս՝ Անուշ Արամի Զեհարյանը, քիմիայի ուսուցիչ է աշխատել դպրոցում, հիմա թռչակառու է: Նա 1973 թ. ավարտել է Երևանի պետ. համալսարանը, մորաքույր է 1979 թ. ավարտել է Խ. Արքվանի անվ. հայկական պետ. մանկավարժական համալսարանի կենսաբանության ֆակուլտետը, իսկ քեզիս 1980-ական թթ. ավարտել է Երևանի պետ. բժշկական համալսարանը: Մանկուց ես շատ եմ այցելել Հայաստան, բայց 1992-ից կազմ կտրվեց: Պատերազմի պատճառով մենք գնացինք քեզուս մոտ՝ Կրասնոդարի երկրամասի Գորյաչի Կյուու քաղաք, այնտեղ նա մեզ առանձին տուն տվեց, համարյա 2 տարի՝ մինչև պատերազմի ավարտը, այնտեղ ապրեցինք:

ԵԿԵԼ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

- Դե, Երևանում, առաջին օրը, եք նրանք դեռ հայկական դրամին լավ ծանոթ չեն եղել, նաև տարբիների գներին, մի տաքսու վարորդ մոտիկ տեղ տանելով 600 դրամի փոխարեն վեց հազար է վերցրել և դեռ կոպտել է: Փաստորեն, հինավուց, հիասքանչ մեր հուշարձաններից, Եկեղեցներից, մեր շատ ու շատ լավ բաներից ստացված տպավորությունները կարող է մթագնել մի տաքսու վարորդ:

Սարենիկին իրածեցտ տվեցի, չգիտեի ինչ ասեմ, սիրոս ճնշվեց նրա պատմած դրվագից: Ես հասկանում եմ, եքր շորջը կեղծիք է ու թալան, անմարդկային հարաբերություններ են, վարորդն էլ որոշել է այդ օրենքներով

Ես 1994թ. հունվարին վերադարձա Արխագիա՝ ուսումն շարունակելու, որովհետև ընդունվել է Սուլիումի պետական համալսարանի հայկական քաղին: Ավարտելուց հետո 3 տարի մեր դպրոցում աշխատեցի տարրական դասարանների ուսուցչուի: Այնուհետև ամուսնացա, ամուսին դպրոցուն իմ հետ էր սպորտել, համադասարանցի էր, գնացինք ապրելու Կրասնոդարի երկրամասի Տուապսի շրջանի Տենգինկա գյուղ:

- Այս, Տենգինկա, նախկինում աղքաղական՝ շախուղական, ցեղերի բնակավայր էր, երբ նրանք գնացին Թուրքիա, 1859-60-ական թվականներին այդտեղ բնակվեցին Տրավելոնի նահանգի Եկած հայեր: Տենգինկայում են եղել են 1984 թվականին, հայկական քարաշեն անշոր Եկեղեցի կար, որ պահեստի էր վերածել, կա՞ այդ Եկեղեցին:

- Զգիտեմ: Որ հայկական Եկեղեցի է եղել, չփոխել, ոչ ոք չի ասել: Տենգինկայում 3 տարի ապրեցինք, հայկական դպրոց չկար, բայց մարդիկ հայերեն էին խոսում Համշենի բարբառով: Հայախուժունը ավելի ուժեղացավ, երբ Արխագիայից հայ փախստականներ եկան գյուղ: Հայաստանից երգի-պարի դասաւոր կար, պարի խումբ կար, պարի դասեր էր տալիս ոչ միայն երեխաներին, այլև մեծերին: Հետո վերադարձանք Արխագիա:

- Սարենիկ, հիմա ի՞նչ եք աշխատում:

- Մի տասը տարի Սոչիում եմ աշխատել, հիմա Սուլիումում տուրիստական կազմակերպություն եմ ստեղծել, կոչկում է «Եղեմ», այսինքն՝ դրախտ: Ամռանը Արխագիան տուրիստական դրախտ է: Մենք տուրիստական խճեր ենք ուղարկում Եվրոպա և Թուրքիա:

ապրել ու հյուրերին է խարել, առանց մտածելու, որ ինքը, այս դեպքում, ազգ է ներկայացնում: Ի՞նչ ասեմ: Սարենիկի պատմածն ինձ հիշեցրեց անցյալ տարի Թիֆլիսում իմ հետ պատահածը: Թուրքիայի Արքվինի նահանգի Խովայի գավառից համշենցի ընկերությունը էր եկել Երևան, որոշեցի նրա հետ գնալ Խովայա, մի քանի օր ուսումնասիրություններ կատարել: Գնացինը Թիֆլիս: Տրավելոնի ավտոբուսի մենակումին երկու ժամ կար, ասացի գնանք Թիֆլիսի կենտրոնում մի ժամ գրունենք, տեսնենք ի՞նչ է փոխվել: Մոտեցանք տաքսիսների խմբին, մեկը հայ էր, բնականաբար, նրան ընտրեցի, ընկերությունը էլ հայարտությամբ ասացի, թե տեսնո՞ւմ ես, ամենուրեց հայելու կանոնը կարծիք էր այս գումարը: Ես կարկամեցի: Համշենցի ընկերությունը մոտ չէի ուզում վիճել: Վճարեցի ու սկսեցի փիլիստիայել, որ ամեն ազգի մեջ էլ լավն է կա, վասն էլ:

Բայց ես չեմ ուզում, որ մեր ազգի մեջ վատը լինի:

Մեծ լեզվաբան Հրայրա Աճայշանն իր «Կյանքին հուշերից» (1967, էջ 168-169) գրքում մի այսպիսի դրվագ է պատմում: Անգլիացի նշանավոր հայագետ Ֆրեդերիկ Կոնհրերը, կարծեան 1891թ. եկել է Թիֆլիս, որ հին ծեռագրեր ուսումնասիրելու համար մենակի էջմիածին: Մի գրախանություն էր առնում և սպառություններ կարող է մթագնել մի տաքսու վարորդ:

- Այո՞:

- Հետ վերցրեք այդ փողը: Դուք այդքան նեղություն եք քաշել: Անգլիացի

եկել եք այստեղ մեր ազգին ծառայություն մասուցելու համար. Ես ծեղնից գումա՞ր այսին վերցնեմ:

Կոնհրերի ամուսնությունը ամեացող են անցնել: Միա վրա, ասում են, թե եքր որ առիթ է ունեցել Կոնհրերը խոսելու հայոց մասին, ասել է. «Հայոց պես ազմիկ, ուսումնասեր, ամշահամնիյիր, ազգասեր ժողովուրծ չկա»:

Սիա, այսպես: Ես ուզում եմ, որ մեղանից շատերը հիշեն, որ իրենք ներկայացնում են ոչ միայն իրենց անձը, այլև իրենց ազգը, որ ամեկան միշտ էր պահեն ազգի պատիվը: Հուսուվ եմ, որ «Արի տուն» ծրագրով Հայաստան եկած մեր տարրափյություններին իրենց բնակավայրեր վերադարձանությունը հետո Հայրենիքի մասին միայն լուսավոր հուշեր կապատճեն և կուզնան անպայման գալ՝ այստեղ ապրելու:

Հարցագրություն եւ լուսանկարներ՝ Սերգեյ Վարդանչյան

Արդավառը¹ յայլաներում նշվող տոնակատարություն է, որը հունիսից օգոստոս ընկած ժամա-

ՎԱՐԴԱՎԱՐԻ ԱՎԱՆԴՈՒՅԹԸ ՔԱՎՐՈՆՈՒՄ

Համշենահայ կին Ողբեր նահանգի Չամբթենչին զավարի Աղեր (Արտեր) յալլայում, որի այժմ գրոսաշրջային կենտրոն է: Լուսանկարը՝ Սերգեյ Վարդանյանի, 2010 թ., հովիս:

Հրաշագայքը վարդապետ և վարդապետ պահանջանց ջրելով՝ շնորհավորում են:

ღավրանը (ժողովրդական լեզվով՝ Քավրոն) Արևելյան սկզբվան շրջանում Քաջքար լեռների փեշերին սկրված մեր գեղեցիկ յայլան է: Քավրանը, որը հասնում ենք Ողջեւ Չամլըհմշին գավառի միջով՝ մեքենայով, անցյալում միայն ամառային արոտավայր է եղել, սակայն այժմ նաև հանգստյան քաղաքի տեսք է ստացել: Արևելյան սկզբվաները անտանելի չողից փրկվելու, ինչպես նաև անասուններին ընդարձակ արոտավայրերում արածացնելու համար բարձրանում են արոտավայրերը, որոնք սկրված են 2000 մ բարձրության վրա գտնվող լեռների միջև, որտեղ անտառները նոսրանում են: Յայլաների տները երկու հոգու համար նախատեսված տներ են, որտեղ սովորաբար ապրում են տարեց, փորձառու, քարը (բաղադրությունը՝ յուղ, պանիր, մինջի) պատրաստել շատ լավ ինացող տատիկ ու հովվություն անել կարողացող 10-15 տարեկան աղջիկ կամ տղա երեխա: Ի տարբերություն գյուղական բնակավայրերի ցրվածությանը՝ յայլայի տները մինյանց շատ մոտ են:

Համշենի շրջանում ամառային ամիսներին յայլաներում նշվող տարրեր տոնակատարություններն անցյալից շարունակվում են ցայսօր: Այս տոնակատարությունները «Չուրուք օրթասը»⁴, «Յայլա օրթասը»⁵, «Օքչուլար»⁶, «Վարդիկոր» և այլ անուններով արտացոլում են յայլայի որոշակի ժամանակահատվածը: Սովորաբար համապատասխանում են այն ժամանակին, երբ յայլաները բազմամարդ են, խոտինձի ավարտն է, կամ էլ գյուղի աշխատանքները ավարտելով՝ մարդիկ հանդիպում են յայլաներում:

Վարդապարջ յայլային տոնակատարություն է, որը տոնում է յայլայի բնակչությունը, սկսում է հուլիսի 15-ին և շաբունակվում է մինչև 25-ը: Տոնակատարության ժամանակ երիտասարդները, աղջիկները հորոն են պարում, մեկը մյուսի համար խաղիկներ (մանի) կատարում: Վարդապարջ նշանակում է վարդի, խոտի տոն: Նախկինում Վարդապարջ տոնվում էր Էրգենեքրոնի⁷ շրջակա լեռներում հուլիսի վերջին օգոստոսի սկզբներին: Այժմ նույն շուքով նոյն ժամանակահատվածում տոնվում է Համշենի լալա անեղում:

Յայլայի բնակչության վերաբերյալ պատմություն է հայտնաբերվել՝ ուղարկված Արքայի կողմէ 1825 թվականի մայիս ամսաթուղթում:

վում է օգոստոսի սկզբին: Աշխատանքն ավարտելուն պես գյուղացին հավաքվում է և Վարդավառը տոնելու համար գալիս է յայլա: Գյուղի յայլա եկողներին ասում են «Վարթևորջու» (Վարդավառ տոնող), ում յայլայի բնակիչները զվարժացնում, աշխատանքային հոգնածությունից ազատում են: Մինչ գիշեր բոլորն պարում, խմում, հրացաններից կրակոցներ արձակում օդ:

Կարդապաջը տոնելու գնացող գյուղացիները, հազնելով իրենց գեղեցիկ զգեստները, առավոտ կանուխ ճանապարհ են ընկնում: Թուլում նվազելով, աթմա թյուրքյուներ (ժողովրդական խաղիկ, որը կատարում են մի քանի հոգի կամ խմբեր՝ միմյանց մարտահրավեր նետելով-Ա.Ք.) կատարելով, հորին պարելով՝ բռնում են յայլայի ճանա-

ից նորից բոլորս միասին ձանապարհ էինք ընկնում, կեսօրին մոտ հրացանները կրակելով՝ մտնում էինք յայլա: Յայլայի հարթավայրում անմիջապես հորոված էինք բռնում ու մինչև գիշեր լաճակի լուսակացնելու մասնակի կողմէն: 10-15 օր այսպես շատ ժամանակում էր: Երիտասարդ աղջկերներն ու տղաները, հազնելով իրենց ամենագեղեցիկ զգեստները, գալիս էին Պարղավարի: Նրանց սերերն էլ էին այնտեղից սկսում և մեծանում: Նրանց իրենց սերն արտահայտում էին արմագացությունների միջոցով»:

Կարդավառը նաև ամենակարևոր տոնակատարություններից մեկն է ժողովրդի մեջ «Յայլա օրթասը» անվաճակի հայտնի շրջանում: Չենք հանդիպել որևէ փաստաթղթի, որը կփաստի տոնակատարությունների կրոնական կողմանը, սակայն «համշենցիները, քրիստոնեական կողմանը» պատճենական կամաց ազգային տոն է այս տարբերակությունը:

A black and white photograph showing a large group of people gathered in an open area, likely a park or roadside. In the center, several individuals are holding up signs and banners, though the text on them is not clearly legible. The crowd is diverse in age and attire, with many wearing casual clothing like t-shirts and shorts. Some people are standing in the foreground, while others are further back, creating a sense of a large assembly. The background shows some trees and what might be a road or parking area.

Ոկտեմբերին ազգային պատմության օրը համարվում է Հայոց ազգային պատմության օրը:

պարիծ: Յայլայի բնակիչները մեծ սիրով ու ոգևորությամբ են դիմավորում Կարդավաշին մասնակցելու համար գյուղից Եկածներին, ովքեր մեծ ոգևորությամբ յայլա են մտնում թուլումին վագակցությամբ: Այս ոգևորությունը յայլայում տևում է 15 օր: Եթե գյուղից Կարդավաշի մասնակիցներ չգան, ապա յայլայի բնակիչը Կարդավաշը կանցկացնի տխրությամբ: Գյուղից Եկածները յայլայի բնակչի հայրտության առարկան են:

«Նախկինում գործերն ավարտելուն
պես զուրացիները ռազմավորյան նամա-
զով ճանապարհ էին ընկնում: Թյուրքյու-
թրաբերվ, թուլում նվազելով՝ զախս էինք
Կիջեթ (Չամլիինշին գավառ) խորթ-
րը: Այնտեղ հանգստանում, հաց էինք
ուսում և կրկին ճանապարհ ընկնում:
Այդերում մի զիշեր դատարկ ամբարնե-
րում էինք քնում, մինչ ռազմավոր թուլում
նվազելով՝ հորոն էինք պարում: Այնտե-

Աեական ավանդույթները պահպանելով, Կարդավաշի տոնակատարությանը բոլորը միասին գնում են Եկեղեցի արտահայտությունն օգտագործում են:

Կարդավազը ժամանակային առողջությունը և պահպանը կապված են մեջութեղն է: Այս շրջանում քչանում գյուղի աշխատանքը, եղանակը դարձնում է շոգ և խոնավ: Ժամանակային առողջությունը ներառու է օգոստոսի արագացության 10-15 օրը: Շրջանի տարեցների կողմից օգտագործվող «Գյուղական հաշվարկով» կամ «օրացուցով» հիգիենայի օրերի հաշվարկով հուլիսի 20-22-ին է սկսվում և ըստ մայիս 15 օր:

Որպեսզի տոնակատարությունները լավ կազմակերպված անցկացնեն կազմում են տոնակատարությունների հանձնաժողով և ընտրում նախագահ Տոնակատարությունների սկզբից մինչ Վերջ պատախանառու է նախագահը ու տոնակատարությունների հանձնա-

Ժողովը: Տռակատարությունների նյութական ծախսերը հիգում են յայլայի բնակիչները՝ յուրաքանչյուրն իր ուժերի սահմաններում. ոչ մի պարտադրանք չկա:

Ամփոփում

Վարդավառն ինչպես և անցյալում, այնպես էլ ներկայում բավարարում է Համշենի ժողովորդի հասարակական և հոգեբանական բազմաթիվ կարիքներ: Այս նշակութային երևույթը ցույց է տալիս հասարակության մեջ իր գործառնութային գոյությունը, որը փոխանցվել է սերնետերունը:

Կարդավառը տարվա ընթացքում
անխոնց աշխատող Համշենի բնակչու-
թյան հանդիպման և Վերակենդանաց-
ման վայրն է: Ոչ միայն գյուղում բնակ-
վողները, այլև շրջակա մեծ քաղաքներ
տեղափոխված բնակիչները Կարդա-
վառին մասնակցելու համար մեծ
եռանդ են ցուցաբերում: Իրենց գործերը
կազմակերպում են՝ համաձայն Կար-
դավառի: Կարդավառը հոգնությունը
թոթափելու, կարոտն առնելու, զվար-
ճանալու և Վերակենդանանալու վայր է:
Զգացումներն ու մտորումները ամենա-
գեղեցիկ և ակնհայտ ձևով երգի միջո-
ցով են արտահայտում:

Թյուրքյուների միջոցով սիրահարներն իրենց սերը, վիրավորանքն են արտահայտում, հարկանները՝ սպասումները, ներացածները՝ իրենց ծաղրը, տարագիրները՝ իրենց կարոտը: Այս առունելի տոնակատարությունը հաղորդակցման գործառույթ է կատարում, մարդկանց ենթագիտակցական մակարդակում եղած նեղություններից ազատելով, հոգեկան բավարարվածություն է պարզեւում: Միախառնված մարդկանց հարաբերություններն ամրացնելով՝ հասարակական կարգ ու կանոն է ապահովում:

Անգամ եթե Կարդապատի տոնակա-
տարությունը վերնոշյալ գործառույթնե-
րի պատճառով իր ձևի մեջ փոփոխու-
թյուններ կրի, միևնույն է՝ բովանդակու-
թյունը պահպանելով՝ սերնդեսերունդ
նույն շուրջով և փայլով է տոնվելու, իսկ
Քավրամի յայլան տան տիրոջ իրավուն-
քով դեռ երկար տարիներ տոնակա-
տարություններ է նշելու:

<http://hemshin.blogspot.com/2012/02/kavronda-vartivor-gelenegi-vartavar.html>

Թուրքերնից բարգմանեց
ԱՆԱՀԻՏ ՔԱՐՏԱՇՅԱՆԸ
Aking.net

Ծանոթագրությունները «Զայն համշենականի»
այս խմբաքի

- Ալիք Խաչագիր**

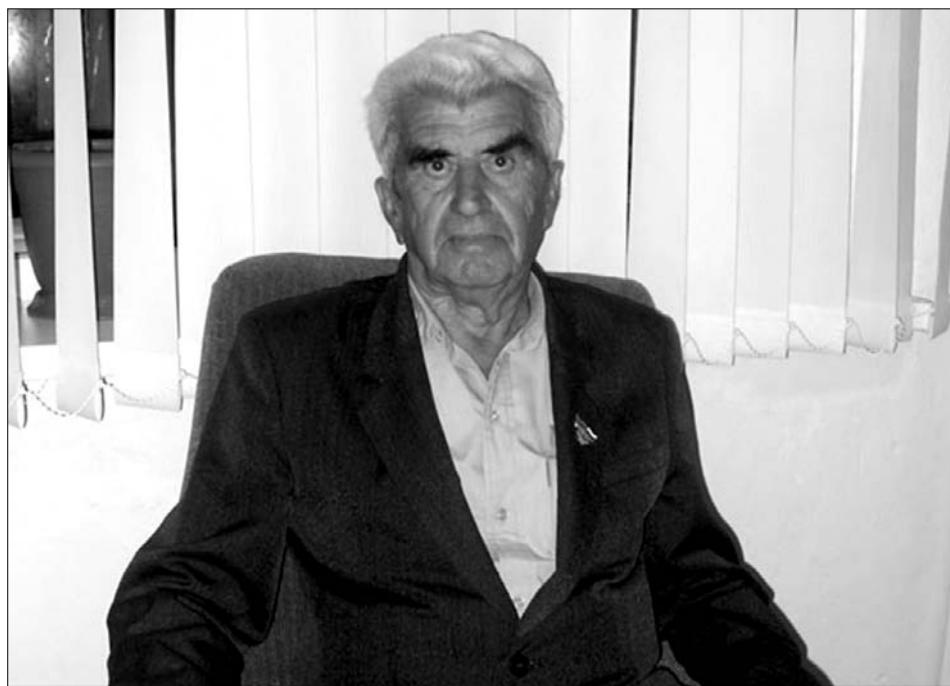
 1. Թուրքերն ընազդում օգտագործվում է Հ Յ տարբեակա Կարթիկոր, Կարթևոր, Կարթավար:
 2. Թուրքերն ընազդում ամենուրեք օգտագործվում է Եմջնին տարբեակը:
 3. Հղողնը շորջապար է նշանակում, համշենցիները և հոյները տպորաբար ասում են խորոն:
 4. «Նախշերը տորուր են ասում հովիս ամսին, ըստ այդ կարեի է քարգմանել «Հովիսի Կես»:
 5. Թարգմանվում է «այսի Կես», կարծում ենք՝ նշանակում է յայախ սեղմի կես:
 6. Թարգմանվում է «Նետաձիգներ», բայց կարծում ենք, որ հավանական է նաև բարի մյուս հիմաստը, օքզուպա նշանակում է քաշող կենդանուն սալիք միացնել ջահաճառ պատրաստողներ, օքզու-օքզուպա:
 7. Սա թուրքակամ քաղողիւրիս հնաբրներից է, ցոյց տառ համար, որ համշենցիները այդ վայրերն են եկի ոչ թէ Հայաստանի տարբեր գավառներից, այլ մի հեռավոր, առասպեկական վայրից:

Хутор Пролетарский: маленькая Армения в Республике Адыгея

МАЛЕНЬКАЯ АРМЕНИЯ

Хутор Пролетарский многие местные жители называют Армянским, и живут в нем, в основном, армяне. Расположен хутор в трех километрах от Майкопа в степи. Триста двадцать одно домовладение, восемь улиц, центральная - Комсомольская (единственная заасфальтированная). Хутор разрастается, уже дают план на трех новых будущих улицах (двум из них решено дать имена Баграмяна и Микояна).

С историей хутора нас познакомил старожил, в апреле нынешнего года отметивший свое 75-летие, почетный гражданин Майкопского района **Артавазд Оганесян**.

Артавазд Гаспарович - человек, хуторянами уважаемый, бывший учитель истории, имеет полувековой стаж педагогической деятельности в местной школе. Полхутора - это бывшие ученики Оганесяна. Он, и по мнению хуторян, и по своему личному убеждению, хранитель истории маленькой Армении, как местные жители называют Пролетарский.

- Наш хутор был основан в 1923 году, назывался он Малов, - рассказывает Артавазд Гаспарович. - Здесь были табачные плантации и жил смотритель по фамилии Навалихин. Затем сюда стали приезжать армянские семьи, переселившиеся когда-то из оккупированной турками Западной Армении в Абхазию. Но влажный климат многим из них не подошел, и было решено старателями искать новое место для поселения. Вначале, в эти места (первоначально хутор был за прудом, между двумя небольшими речушками) переселились восемь, затем еще четыре армянские семьи. Среди первых переселенцев были Торосян, два брата Каваносян, Панасян, Кесьян, Давидян и другие. В середине 30-х годов местного населения было уже достаточно для создания колхоза. Но жители были для этого очень бедны. Каждый что-то принес из дома: кто плуг, кто борону, привели лошадей. Потому и колхоз, и хутор назвали Пролетарским.

Хуторяне на свои средства, собран-

ные по дворам, построили в 1934 году школу. И строили ее тоже всем миром, на телегах подвозили доски, тут же их распиливали. В школьном музее (уже новой сельской СОШ N20) хранятся старинные фотографии тех лет, на них - хуторяне на строительстве школы.

Во время войны на фронт из хутора Пролетарского ушли 72 человека. Имена 36 из них, павших на полях сражений, золотом увековечены на границе памятника Павшим Героям. В 1988 году к первому секретарю райкома партии В.Дорохову пришли с просьбой увековечить погибших односельчан. Вопрос со строительством памятника был тут же решен. В числе других ушел

кая организация "Еразанк", - говорит завуч Маринэ Армиковна Хазарьян. - Работа с детьми строится по нескольким направлениям: "Национальные истоки", "Юные экологи", "Будь милосерден". Акцент работы делается на изучении национальной культуры, истории, традиций армянского народа. Школьники с удовольствием работают в музее, принимают гостей из татарской, греческой и других общин.

ЗАЩИТНИК ОТЕЧЕСТВА

В хуторе Пролетарском живет участник Великой Отечественной войны, фронтовик **Арменак Эриян**, которому в конце июня исполнилось 87 лет.

- Осталось три года до девяностолетия, - шутит Арменак Арамович. Я был призван на фронт в 1944 году из Евпатории, воевал в Белоруссии в противотанковых войсках. Затем нас перебросили в Литву, там был ранен. День Победы встретил под Кенигсбергом. Де-

тарский. Женился, купили старую хатенку и стали обживаться. Построил дом, вместе с супругой Зарун Ампаровой вырастили шестерых дочерей. Работал в колхозе "Политотдел", которому затем присвоили имя С.М.Кирова.

У Арменака Арамовича 13 внуков, 7 правнука и один праправнук. Нынче, он вдовец, живет один, никого из детей не хочет собой обременять. Сам управляется с хозяйством, держит огород.

- Фашистов победили, а старость да не победить? - улыбается ветеран.

Арменак Арамович - уважаемый человек, к нему, как к старшему и умудренному жизненным опытом, идут за советом. Он частый гость у ребят из СОШ N20.

БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ

В семье бывших майкопчан, а нынче жителей хутора Пролетарского, Тенежян Арама Викторовича и Кристины

мобилизовался в 1947-м и переехал в Майкоп, жил первое время у знакомых, затем перебрался в хутор Проле-

Николаевны - три дочери. Кристина родом из Кишинева. В 1991 году их семья переехала в Майкоп, тогда де-

Хутор Пролетарский: маленькая Армения в Республике Адыгея

вочек было 10 лет. Город ей понравился, и она быстро подружилась с одноклассницами.

Когда у нее, уже выпускницы, спросили, кем хочет стать, она ответила: "Хорошей женой и многодетной мамой". Тогда все подумали, что девушка шутит. А она именно в своей будущей семье видела женское счастье. И мечта Кристины сбылась - она встретила хорошего парня, Арама, сыграли свадьбу. Двенадцать лет жили с родителями мужа, а месяц назад переехали в большой дом в хуторе Пролетарском.

ОЧАГ КУЛЬТУРЫ И ЗДОРОВЬЯ

Самый первый очаг культуры - клуб - построили в 1936 году. Это маленькое турлучное здание простояло ровно полвека, служа людям. В 1986 году благодаря стараниям тогдашнего председателя колхоза им. Энгельса было возведено новое двухэтажное здание площадью более 900 кв.м на месте бывшей кузни. Ныне Дом культуры по просьбе хуторян возглавляет Лариса Каваносьянц.

В клубе огромный, по сельским меркам, актовый зал, правда, пока что с бетонным (зимой ледяным) полом. Но, как рассказывала Лариса Ардоваздовна, в этом году планируется установка теплых полов. Окна в клубе современные, а в "кунацкой" - небольшом уютном, обшитой "вагонкой" зале - установлена печка "буржуйка" еще тех, послевоенных времен. Она-то, который год согревает посетителей клуба в зимние холода.

- Вот так и выживаем, - говорит Лариса Ардоваздовна. - Благодаря заботе депутатов Кировского сельского поселения Майкопского района местных жителей, мы регулярно проводим косметический ремонт здания. Помогают нам и местные предприниматели. Обычно всем нашим помощникам я говорю: "Каждый ваш рубль, вложенный в ремонт Дома культуры, в пошив сценических костюмов, в приобретение музыкальных инструментов, - это ваш вклад в будущее". Самые активные посетители ДК - это дети. Танцевальный ансамбль "Визави" - наша визитная карточка. В трех возрастных группах ансамбля более 50-и хуторских ребят осваивают азы хореографии под умелым руководством Заслуженной артистки РА Жанны Пономаревой (на фото с президентом Республики Адыгея Асланом Тхакушиновым). Дети с удовольствием исполняют современные, спортивные, национальные танцы разных народов. А начинался этот ансамбль с шести человек. В клубе работают кружки "Домоводство", "Умелые ручки", "Волшебная игла" и другие.

При клубе работает и сельская би-

мощь хуторянам вот уже 12 лет фельдшер Л. Терещук. Ей помогает А. Давидян. В четыре руки они и борются за здоровье жителей хутора: детей, школьников-подростков, пенсионеров, ветеранов, наблюдают беременности будущих мам. Нынешний год для хуторян - "урожайный": 8 малышей уже появились на свет, еще столько же ожидаются. Единственное, что омрачает эту радость, - неотапливаемые медицинские кабинеты. Этой зимой вели прием, надев белые халаты поверх шуб.

...На окраине хутора высится красивая армянская церковь Святого Воскресения. Она была построена в 2004 году на средства семьи Шекерьянц в знак глубокой благодарности за то, что хуторяне в голод не дали умереть никому из многодетной семьи переселенцев. Старожилы рассказывают, что в семье было 10 детей, и их приютили в одном из домов. А продукты для

семьи Шекерьянц собирали по дворам. Так всем миром и спасли семью. В храме служит священник Тер-Мушег.

В нынешнем году в хуторе пробурили две артезианские скважины, а в 2013-м здесь будет проложен водопровод. Хутор газифицирован, транспортное сообщение с Майкопом осуществляется маршрутными такси. А сколько в Пролетарском за последние годы на месте старых, турлучных домов выросло новых, красивых. В хуторе практически нет пустующих домов, желающих переселиться из других населенных пунктов именно сюда, в Пролетарский, предстаточно. Даже планы на будущих улицах раскупаются для будущих сыновей: "Вырастут, дом построят, все будут рядом жить".

**В хуторе Пролетарском побывали
Валерия ЛОМЕШИНА
и Леонид МЕРТЦ
"Советская Адыгея", 2012г.**

В армянском селе на Кубани будет воздвигнут православный храм в честь Григория Лусаворича

В центре села Шаумян Туапсинского района Краснодарского края, возле средней школы установлен православный крест. Как сообщает Информационный Центр газеты армян России "Еркрамас", торжественная установка креста связана с предстоящим строительством на этом месте храма Русской Православной Церкви в честь Святителя Григория Просветителя Армении (Сурб Григор Лусаворич).

После торжественной установки креста благочинный Туапсинского округа, протоиерей отец Петр отслужил молебен. Как написала в связи с этим местная пресса, "прошедшее событие было поистине знаменательным, поскольку в армянском селе впервые прошло православное богослужение".

Отметим, что в селе Шаумян с 1995 года действует Армянская церковь Сурб Эчмиадзин (на фото).

Справка: Село Шаумян получило

свое название в честь революционера Степана Шаумяна в 1936 году. До этого оно называлось Елисаветпольское. С 1925 по 1953 год село Шаумян являлось административным центром Армянского национального района Северо-Кавказского края. В 1953 года в связи с ликвидацией Армянского национального района село вошло в состав Туапсинского района Краснодарского края и было определено центром Шаумянского сельского Совета.

ԲԱՆԱՐՁՈՒՄԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԱՐԴՎԻՆԻ ՆԱՐԱՆԳՈՒՄ

Սկզբը՝ 6-րդ էռու:

Աբրէլի իսա ջամփացաս գերաք

Խօջան մէգ օր մէ փաղ գըղորուշի համա ծարն ի վէ էլած ա: Մօղիդ դաղնան նէնանցնօն մէգ հօքի մէ խօջային հէծած դալէ գըղորէլէ դէսած ունի:

- Խօջա, ի՞նչ գընէս, հէծած դալէ գըղորէս գու: Քիչ մէ ալ թա գըղորէս, էնգնօն էս,- ասթած ունի:

Խօջան ցէն հանած չունի: Ինքնուինք.

- Թուն քու փօնիդ փութ աա, ին փանէս ի՞նչ խարէվիս գու*, - ասթած ունի:

Խօջան ասփան ասէլ դալէ գօղրած ա, խօջան դալօվէ թայվա էնգած ա:

Խերք քըլտուն քալու բէս մարթուն հէդէթիյան թըրած ա.

- Գունգա-, - ասթած ունի, - էնգուշէս թիդացար, յէփ մէրնօն ում, ան ալ թիդանաս գու, ասա ինձի:

Մարթ.

- Խօջա, էլլուշի փա՞ն ա թա քու ասթածէր: Յէս ուստի՞ թիդանամ յէփ մէրնօն էս,- ասթած ունի: Խօջան

- Ասու էս,- ասթած ունի, մարթուն վար թիյած չունի: Մարթէ խալըսուշի համա.

- Խօջա, փաղիդէ էշաղոնէ վասն թուրն ի վէ էլլէլէ էշաղոնէ մէնէ

թօքլէմիշ էնա հանա, հօքուդ գէսէ գէրաք, մէնալ թօքլէմիշ էնա հանա, մէրնօն էս,- ասթած ունի:

Խօջան փաղիդէ փարցուցած ունի, քալած ա: Քիչ մա հէդէվ էշաղոնէ թօքլէմիշ աղած ունի: Խօջային թաքարէ քէնած ա: Մէնալ ու թօքլէմիշ աղած ունի.

- Ահա, մէրա,- ասթած ունի, ցածն ի վա էնգած ա:

Օխը մէ հէդէվ ջամփացան նէն անցնողնիյէ խօջային թաքարէ դէսած ունին հանա, մէրած ա թիդացած ին: Խօջային թաքութ թիյած ունին, դուննիյուս դանուշի համա ջամփա էլած ին: Քիչ մէ հէդէվ աղրէթվէնուն էրգու ջամփա էլած ա: Մարթիք.

- Կօ՞ր ջամփացան էրգու ուր,- ասթած ունին մէջիվին: Խօջան իմացած ա: Թաքութան քըլօխէ հանած ունի.

- Յէս արդէլ իսա ջամփացաս գէրաք,- ասթած ունի:

Մարթօցէ ջամփա դէսէցուցած ունի:

Ասացող՝ Մահիր Էօզքան, ծնվ 1978 թ. Արդվինի նահանգի Խոփայի գավառի Արդերէ (նախկին Չոլիքեղ) գյուղում:

*Սովորաբ արդպահներն ասում են խարէվիս գու: Ժուսներն ասում են խարէվիս գու:

Ոյին արած ունի, ոյնէ չուվալն ի վա լըցած ունի: Չաղացքին դիրէ խօջային դէսած ունի.

- Ի՞նչ գընէս, Խօջա,- ասթած ունի:

- Ինչ էնուշէ թիդի՞մ թա, յէս շաշ մարդուն իմ: Չաղացքին դիրէ.

- Շաշ էս հանա, ինչի՞ քու չուվալադ արնուլ, խարի չուվալն ի վա լէլու չէս,- ասթած ունի:

Խօջան.

- Շաշ ասթած ու աղադիգ ալ չա,- ասթած ունի:

Ասացող՝ Մահիր Էօզքան, ծնվ 1978 թ. Արդվինի նահանգի Խոփայի գավառի Արդերէ (նախկին Չոլիքեղ) գյուղում:

Գիծ ասացինք, բայց այդչափ էլ չէ

(Թարգմանություն)

Խօջան ջրաղաց ցորեն է տարել: Հերթին սպասելիս ջրաղացի մեծ ուրիշ ջվալներն է տեսել: Ուրիշների ջվալների միջից մեկ-երկու բուռ ցորեն է վերցրել, իր ջվալի մեջ՝ լցրել: Ջրաղացի տերը Խօջային տեսել է, ասել է.

- Ի՞նչ էս անում, Խօջա:

- Գիտե՞մ ինչ եմ անում, ես մի գիծ մարդ եմ:

Ջրաղացի տերն ասել է.

- Որ գիծ ես, ինչո՞ քո ջվալից վերցնում, ուրիշի ջվալի մեջ չես լցնում:

Խօջան ասել է.

- Գիծ ասացինք, բայց այդչափ էլ չէ:

1. Ջվալ- վուշի պինդ թէկերից գործված, կամ ամուր կտորից լարված մծ պարկի:

2. Բնագրում չուվալն ի վա, բարացի նշանակում է ջվալի վրա:

Իսուն լիրան շադ ա

Թիր արաքա քըշու դադի մէ դադը մէրնի գու:

Հայիկորդ ութանսուն դաազանէ վիանցած, հալած բիծիկիք մարդ մէ գէլիի: Մէրածին խօջան փօխվէցէնա դէյի ջամէն ի վա դանի գուն: Խօջան մէրածին դալի դադին էնգիտ դէրի:

- Փօխվէցնուշը թամնա գու, խօջային ինչիմէ համրիչ դէվուշ:

Դադին խօջային մօդինա գու, գասա թա.

- Խօջա, ի՞նչ դէվուշ ուր:

Խօջան.

- Օրթի, խուն լիրա դաս հանա, հէյիք ա:

Դադին.

- Թուն ի՞նչ գասէս, խօջա, յէս մէ՞ծ թիրէ լըվանէլ

գուլամ, սանըինգ լիրա գուլամ: Թուն թիձի մէ ին դադիս լըվացէր, խու՞ն քուգէս թա:

Ասացող՝ Յուսուլիք Վայիշ, ծնվ 1961 թ.

Խոփայի գավառի Բաշորա (Խիզո) գյուղում:

Ապրում է Խոփա քաղաքում:

Հիսուն լիրան շատ է

(Թարգմանություն)

Մեծ թէռնատար ավտոմեքենան քշող մի տորայի հայրը մեռնում է: Հայիկորդ ութանուն տարեկանից անցած, հալված-մաշված մի փօքրիկ մարդ է լինում: Որ մահացածին խօջան լողացնի, շորեր փոխի, մզկիթ են տանում?: Խօջան սկսում է մեռածին լողացնել: Լողացնելը ավարտվում է, մեռած հայիկորի տղայի ընկերը մեռածի տղային ասում է.

- Լողացնել, շորեր փոխնելը ավարտվում է, խո-

Որ ապրում էի, այս Ճանապարհով էի գնում

(Թարգմանություն)

Սի օր Խօջան փայտ կտրելու համար ծառն է բարձրացնելու: Մսուց անցնող մի հոգի տեսել է Խօջայի հեծած ճյուղը կտրելու:

- Խօջա, ի՞նչ ես անում, հեծած ճյուղը կտրում: Սի քիչ է որ կտրես, կրնկնես, - ասել է:

Խօջան ծայն չի հանել: Ինքնիրեն ասել է.

- Դու քո գործիդ նայիր, իմ գործիդ ինչո՞ւ ես խառնվում:

Խօջայի այսպես ասելիս ճյուղը կտրվել է, Խօջան ճյուղի հետ ներքն է ընկել:

Խօջան գլուխը գալու պես մարդու հետևից վազել է:

- Կանգնի՞ր, ասել է, - ընկերնես իմացայր, երբ եմ մեռնելու՝ այս է կիմանաս, ինձ ասա:

Մարդն ասել է:

- Խօջա, քո ասածը լինելու՞ բան է:

Ես որտեղից իմանամ երբ եմ մեռնելու:

Խօջան ասել է.

- Ասու ես, մարդուն բացարձի վիրուս դասական ապահովակի նման է, ուստի ժիշտ համարեցի թարգմանել պատզարակ, մանաման որ Խօջային տուն էլլա տանում և ոչ թե գերեզմանց:

Բարձրանալիս էշ մի հատ որ զար, հոգու կեսը կզար, մի հատ է որ զար, մեռնելու ես:

Խօջան փայտերը բարձել է, քայլել է: Սի քիչ հետո էշը զարցել է: Խօջան ուժապարակ է եղանակ կտրել: Սեկ է որ զարցել է, ասել է.

- Ահա, մեռա,- ցած է ընկել:

Որոշ ժամանակ կտրել է հետո Ճանապարհով անցնողները, որ Խօջային տեսել են պարկած իմաստությունը:

Խօջան լսել է: Պարզ հետո ապահովակի անցնողները երկու Ճանապարհու մեջ ասել են:

- Ո՞ր Ճանապարհով անցնում է ապահովակի անցնողները:

Խօջան լսել է: Պարզ հետո ապահովակի անցնողները երկու Ճանապարհու մեջ ասել են:

Սարդկանց Ճանապարհ է ցույց տվել:

1. Բնագրում նմանցնօն, նշանակում է այն կողմ անցնող:

ԲԱՆԱՐՁՈՒՄԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒԹԻԱՅԻ ԱՐԴՎԻՆԻ ՆԱՐԱՆԳՈՒ

Սկիզբ՝ 6-7-րդ էջերում:

2012 թ. օգոստոսին Արդվինի նահանգի Խոփայի գավառի Հենեք (Գարջի) գյուղում տիկին Սուլթան Թոփալից գրանքը վախ չափելու աղոթք (Վախ չափուշի դուռվա): Սուլթան Թոփալը ծնվել է 1933թ. նոյն գյուղում, աղոթքը երիտասարդ տարիքում սովորել է Զաղրինա (այժմ Գյումեշլի) գյուղացի Հաջ Հասան Այդինից:

Ըստ այդմ, վախ չափողը վերցնում է մեկ գլխաշոր, մատի ծայրից մինչև արմունկը 3 անգամ չափում է, այդ տեղում կաա է զցում: Ում վախը որ չափում է, նա բռնում է գլխաշորի մեկ ծայրից, աղոթք ասողն է ձախ ձեռքով բռնում է մյուս ծայրից, աջ ձեռքը տանում է գլխաշորի երկայնքով մինչև մյուս ծայրը, դաստակը աջ ու ձախ է անում, Ղուրանից Այաթ ալբուրուի է արտասանում, բայց քանի որ վախ չափողները արաբերեն չգիտեն, ուստի արաբերեն բարերին նմանակելով ասում են տարրեր բառեր: Տվյալ դեպքում տիկին Սուլթանն ասում էր «Վէլլա նեու, նեու մաֆա, մաֆի էրդի, նեն սկէզի, յէշֆառ, էլանիու, նեու մաֆի, սըմավաթի, մաֆի էրդի, յէրահա, ինդէիու, իլարիզնի, յալէմուն, մարէնէ, էղիիիմ, ունախալֆէիում, նեունաֆի, սէմավաթի, մաֆի էրդի, մին չէյի...»: Այսպես 3 անգամ ասելուց հետո ասում է.

Բիսմիլլահի ռահմանի
ռահիմ,
Ամբուղիք օրդալէ,
Քէդ բուքա դէմդէմալէ,
Բալէս վախա՞ ա թա,
Վախած ա,
Բօրդին դագէ վախած ա:
Չիփա Ալլահսան:

(Ողորմած և բարեգութ
Աստծոն անունով,
Անպրոպը որոտալով,

Սուլթան Թոփալը:

Սուլթան Թոփալը Ա. Վարդանյանին ցույց է տալիս, թե ինչպես է վախ չափում, 2012 թ., գ. Հենեք:

Սուլթան Թոփալի ընտանիքի հետ, 2012 թ., գ. Հենեք:

Գետը գալիս է դմղմալով,
Երեխաս վախեցա՞ծ է,
Վախեցած է,
Պորտի տակը վախեցած է:
Աստօնուց ապաքինում):
Այսպես ասելով գլխաշոր հավաքում է ափի մեջ, սկզբից վախեցածի աջ ուսին, հետո ձախ ուսին, հետո կրծքավանդակի վերին մասին դնելով ասում է. «Չիփա Ալլահսան» (Աստօնուց ապաքինում): Հետո վախեցածի վրա թերևակի թքում է, որը ավելի շատ նման է փչելու:

Այս ամբողջ գործողությունը կատարում է 7 օր մեկական անգամ, 7-րդ օրը գլխաշորը գունդ է անում, զցում վախեցածի ոտքերի առջև, ոտքերը վրան է դնում, Ղուրանից 3 այեր է ասում, հետո 3 անգամ վախեցածին ոտքից մինչև գլուխ փչում է: Այսուհետև գլխաշորը կապում է վախեցածի մեջքին: Գլխաշորը մեկ գիշեր պետք է մնա նրա մեջքին, որից հետո առավոտյան արձակում է:

Խաղիկներ

Հայրէ, էրթաք ինձի հէդ
Գօվուն համա մօլա,
Քէզի ինձի դէվին օչ,
Ալան քու դադին քօլա:

(Հայրէ, գնանք ինձ հետ
Կովերի համար մոլ բերելու,
Քեզ ինձ չտվեցին,
Ալլահը քո հորն այրի):

1. Սոլ-տերևներով դալար ճուտ, որով կերակրում են կենդանիներին:

* * *

Զալօնցեց արդիյէ
Զինջէխսէնին փօխ գուն,
Զալօնցեց ախչքնին
Մէզի ամա քօվի գուն:

(Զալօնացիների¹ արտերո
թթչունները² փորում են,
Զալօնացիների աղջիկները
Մեզ համար ողբում են³):

1. Զալօնաց (այժմ Թոյունջուպար) գյուղը գտնվում է Խոփայի գավառում:
2. Զինջուն են ասում և ճնշուկներին, և բոլոր թթչուններին:
3. Այսինքն՝ ողբում են, որ իրենց հետ չեն առուսմանում:

* * *

Անչիօխէ փէլած ա,
Փիլա քէդէ ինչած ա,
Զէնալ, քու նըշանլուին
Փաղէ քէլսուն թիքած ա:

(Անչիօխը¹ փէլէ է,
Փիլա գետն է լցվէլ (իջել),
Զէնալ, քո նշանածի

Գլխին փայտ է դիպել:

1. Անչիօխ (այժմ Փնարլը) գյուղը գտնվում է Խոփայի գավառում:

* * *

Ասքագէ շատ բարձր է,
Ասում եմ՝ թող բոլորովին
մայր չմտնի,
Իմ սիրածը քայլելով գնում է,
Ասում եմ՝ ինձ էլ տաներ):

Խաղիկները գրանել են Սուլթան Թոփալից, ծնվ. 1933 թ. Գարջի (այժմ՝ Հենեք) գյուղում:

Գլխավոր խմբագիր և համարի պատասխանառու՝ ՍԵՐԳԵՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ: Լրատվական գործունելություն իրականացնող՝ «ՀԱՄՇԵՆ» հայրենակցական-քարեգործական հասարակական կազմակերպություն: Դասեն՝ Երևան-37, Ազատության 2, բն. 8: Հեռախոս՝ (+374+10) 20 21 26: Գրանցման վկայական՝ N 03Ա054979, տրված՝ 26.06.2002թ.: Խորագործությունը ոչ միշտ է համակարծիք հեղինակների տեսակետներին: Վրտառական կամ մեջքերման դապրում հղումը «Զայն համշենականին» պարտադիր է: Դրատարակվում է 2004թ. օգոստոսից:

“ՀՅԱՅԻ ԱՄՊԻԵՆԱԿԱՆ” (ГОЛОС АМПИЕНСКИЙ). Ежемесячная газета Земляческой благотворительной общественной организации “АМПИЕН” (г. Ереван),

Главный редактор - СЕРГЕЙ ВАРДАНЯН. Издается с августа 2004г. Газета распространяется бесплатно. Тел. 20 21 26. “HAMSHEN” Compatriotic-charitable public organization (Yerevan), “DZAYN HAMSHENAKAN”. Issued from August, 2004. Editor in chief SERGEY VARDANYAN. Tel. (+374+10) 20 21 26, E-mail: dzaynhamshenakan@yahoo.com, www.dzaynhamshenakan.org